

УДК 347.724:347.9(477)

Володимир Цікало,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА АКЦІОНЕРІВ НА КОНВЕРТАЦІЮ (ОБМІН) АКЦІЙ

Стаття присвячена умовам здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій. Акціонери товариства, яке перебуває у процесі реорганізації, мають право на конвертацію (обмін) їхніх акцій в акції (частки) тих товариств, які утворюються внаслідок злиття, приєднання, поділу чи перетворення. Умовами здійснення цього права є: задоволення вимог зовнішніх кредиторів, заявлених до кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації; реалізація акціонерами кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації, права вимоги обов'язкового викупу належних їм акцій товариства; анулювання акцій, які не підлягають конвертації (обміну); дотримання засади пропорційності у співвідношенні здійснення прав акціонерів.

Ключові слова: акціонер, товариство, конвертація (обмін) акцій.

Постановка проблеми. Зі змісту положень ч. 1 ст. 104 Цивільного кодексу України та ч. 1 ст. 79 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У процесі реорганізації та ліквідації акціонерного товариства відбувається задоволення вимог його кредиторів. Після задоволення вимог кредиторів акціонерного товариства його акціонери здійснюють належні їм права. Зміст цих прав залежить від виду припинення акціонерного товариства (реорганізація чи ліквідація).

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. Питанням порядку і правових наслідків припинення акціонерних товариств, а також реалізації прав акціонерів у зв'язку з реорганізацією та ліквідацією приділили увагу ряд українських учених, таких, наприклад, як: О. Вінник, О. Виговський, Л. Дорошенко, О. Кібенко, Є. Коломієць-Людвіг, В. Коссак, В. Кравчук, В. Рябота, Л. Сіщук, І. Спасибо-Фатеєва, Н. Шевченко та інші. Разом із тим недостатньо дослідженими залишаються умови та порядок здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій.

Мета статті. Для вирішення частини окресленої проблеми необхідно встановити: види прав акціонерів, що здійснюються у разі реорганізації акціонерного товариства, умови та правові наслідки їх здійснення.

Виклад основного матеріалу. Під час реорганізації акціонерного товариства відбувається два види правонаступництва: загальне (універсальне), у межах якого права та обов'язки товариства, що припиняється, переходять до новоутвореного товариства, та окреме (сингулярне) правонаступництво, тобто перехід прав акціонерів товариства, яке припинило свою діяльність, до акціонерів (учасників) новоутвореного товариства. У разі реорганізації виникає правонаступництво як щодо майна, прав та обов'язків,

які переходять від юридичної особи-правопосередника до юридичної особи- правонаступника за розподільним балансом (передавальним актом), так і щодо корпоративних прав учасників, які їх набувають унаслідок конвертації акцій (обміну часток) у статутному капіталі товариства [1, с. 148; 2, с. 133]. На відміну від реорганізації, у разі ліквідації акціонерного товариства не відбувається правонаступництво у вигляді переходу прав акціонерів. У процесі ліквідації акціонери здійснюють право на участь у розподілі майна товариства, яке до них не перейшло від інших осіб, а належало їм із моменту набуття статусу акціонерів у нездійсненому стані. Не вбачають правонаступництва під час ліквідації і в науковій літературі. На думку Ліни Дорошенко, як історія розвитку законодавства, так і чинне законодавство України про ліквідацію безпосередньо не пов'язують ліквідацію із сингулярним правонаступництвом [3, с. 50].

Відповідно до ч. 1 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» у разі злиття, приєднання, поділу та перетворення акціонерного товариства його акції конвертуються (обмінюються) в акції товариства (товариств) правонаступника (правонаступників). Акції товариства, яке припиняється внаслідок поділу, конвертуються в акції товариств- правонаступників та розміщуються серед їх акціонерів (абз. 1 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства»). Акції товариств, що припиняються внаслідок злиття, приєднання, конвертуються в акції товариства- правонаступника та розміщуються серед його акціонерів (абз. 2 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства»). Акції товариства, що перетворюється, конвертуються (обмінюються) в частки товариства- правонаступника, які розподіляються серед його учасників (абз. 3 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства»).

За зв'язком із акціонерним товариством його кредитори у процесі припинення поділяються на два види:

1) зовнішні кредитори (не пов'язані із товариством відносинами участі, які не є його акціонерами);

2) внутрішні кредитори (акціонери товариства).

Конвертація (обмін) акцій може бути проведена лише після задоволення вимог усіх кредиторів, як зовнішніх, так і внутрішніх.

Згідно з п. 1.9., 3.8. та 7.7. Розділу II «Емісія акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання» Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 520 від 09.04.2013, конвертація (обмін) акцій товариства, що реорганізовується шляхом приєднання, злиття чи поділу, в акції товариства- правонаступника здійснюється за умови задоволення вимог кредиторів, заявлених до кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації, відповідно до ч. 2 ст. 82 Закону України «Про акціонерні товариства».

Згідно з абз. 5 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» не підлягають конвертації (обміну) акції товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні, поділі, перетворенні, власниками яких є акціонери, які звернулися до акціонерного товариства з вимогою про обов'язковий викуп належних їм акцій та які мають таке право.

Не конвертуються (не обмінюються) акції товариств, що припиняються, які викуплені товариством-емітентом або власником яких є товариство, що бере участь у реорганізації (ч. 4 ст. 83, ч. 5 ст. 84, ч. 4 ст. 85, ч. 4 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства»). Такі акції підлягають анулюванню в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

На основі наведених вище правових норм треба дійти до висновку, що **акціонери товариства, яке перебуває у процесі реорганізації, мають право на конвертацію (обмін) їхніх акцій в акції (частки) тих товариств, які утворюються внаслідок злиття, приєднання, поділу чи перетворення.** Це право може бути реалізовано після задоволення вимог зовнішніх кредиторів, реалізації акціонерами кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації, права вимоги обов'язкового викупу належних їм акцій товариства, анулювання акцій, що не підлягають конвертації.

У юридичній літературі звертають увагу на те, що при проведенні реорганізації товариства акціонери мають та здійснюють такий комплекс корпоративних прав, як право на участь у загальних зборах; право на отримання інформації; право вимоги обов'язкового викупу акцій акціонерним товариством; право на отримання акцій (часток) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи- правонаступника [4, с. 371]. У цілому погоджуючись із такою

позицією, слід звернути увагу на те, що лише право на отримання (конвертацію, обмін) акцій товариства- правонаступника є правом, яке здійснюється у разі реорганізації. Інші перелічені права акціонера реалізуються не у зв'язку з реорганізацією, а в її процесі.

У Розділі XVI «Виділ та припинення акціонерного товариства» Закону України «Про акціонерні товариства» однією з умов здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій у процесі реорганізації товариства встановлено засаду пропорційності здійснення прав акціонерів.

Згідно з ч. 4 ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства» у разі поділу акціонерного товариства розміщення акцій товариств- правонаступників повинно здійснюватися зі збереженням співвідношення, що було між акціонерами у статутному капіталі акціонерного товариства, що припинилося шляхом поділу. У разі перетворення акціонерного товариства на інше товариство розподіл часток такого товариства відбувається зі збереженням співвідношення кількості акцій, що було між акціонерами у статутному капіталі акціонерного товариства, що перетворилося (ч. 4 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства»). Співвідношення між акціонерами у статутному капіталі товариства, про яке йдеться у ст. 85 та 87 Закону України «Про акціонерні товариства», полягає у здійсненні належних їм прав на пропорційних засадах. Це означає, що законом встановлено обов'язок дотримання умови пропорційності здійснення прав акціонерів при конвертації (обміні) акцій товариства, що перебуває у процесі поділу, або перетворення. Урахування розміру частки (кількості акцій) при здійсненні прав є однією з особливостей (характерних ознак) корпоративних прав акціонерів. Права учасника господарського товариства, які визначені у законі як корпоративні, здійснюються на пропорційних засадах, тобто з урахуванням розміру частки учасника у статутному капіталі товариства [5, с. 51].

Окрім поділу та перетворення, акціонерне товариство може бути реорганізоване (припинене) також шляхом злиття, приєднання. Для злиття і приєднання вимога про збереження співвідношення, що було між акціонерами у статутному капіталі, законом прямо не встановлена. Разом із тим у разі злиття та приєднання також відбувається конвертація (обмін) акцій товариств, що припиняються, в акції товариств- правонаступників, які розміщуються серед їх акціонерів.

Щодо конвертації (обміну) акцій у разі злиття чи приєднання товариств, то згідно зі ст. 81 Закону України «Про акціонерні товариства» у договорі про злиття (приєднання) повинні міститися коефіцієнти конвертації акцій. Умови (коефіцієнти) конвертації (обміну) акцій розробляються наглядовими радами товариств, що беруть участь у злитті (приєднанні) і затверджуються їх загальними зборами (ст. 83, 84). Причому законом не встановлено правило про обов'язковість збереження співвідношення між акціонерами товариств, які припиняються

шляхом злиття (приєднання), під час конвертації (обміну) в акції товариств- правонаступників. Відсутність такого застереження може призвести на практиці до відступу від засади пропорційності у процесі конвертації (обміну) акцій товариств, які припиняються шляхом злиття або приєднання, в акції новоутворених товариств. Такий відступ від пропорційності у здійсненні прав акціонерів, у свою чергу, може мати своїм наслідком виникнення різного правового становища акціонерів товариства залежно від способу його реорганізації. Так, у разі поділу та перетворення товариств їх акціонери зберезуть співвідношення, яке існувало між ними у статутному капіталі товариств, що припиняються. Якщо ж буде здійснюватися злиття або приєднання, співвідношення між акціонерами може бути змінено залежно від затверджених коефіцієнтів конвертації (обміну) акцій, що може призвести до недотримання умови пропорційності у здійсненні прав акціонерів. На цьому наголошують вітчизняні дослідники. Особливістю конвертації акцій у разі реорганізації є те, що при здійсненні конвертації може виникнути необхідність зміни обсягу прав, які посвідчуються акціями [2, с. 132]. У законі не передбачено спеціальних норм щодо порядку розрахунку коефіцієнта конвертації, що визначає кількість акцій новоствореного товариства (товариства, до якого відбувається приєднання), яку має отримати акціонер товариства, що припиняється [6, с. 421].

З метою недопустимості порушення прав акціонерів товариств, які реорганізують шляхом злиття і приєднання, доцільно передбачити у Законі України «Про акціонерні товариства» положення про збереження умови пропорційності між акціонерами у статутному капіталі у разі конвертації (обміну) акцій не лише під час поділу та перетворення товариств, але й у разі їх злиття і приєднання. Такої думки дотримується Євгенія Коломієць-Людвіг: процедура злиття та приєднання передбачає, що сума розмірів статутних капіталів усіх товариств до реорганізації має дорівнювати сумі розмірів усіх статутних капіталів, створених шляхом реорганізації; співвідношення часток учасників у статутному капіталі юридичної особи- правонаступника має зберігатися, якщо інше не визначено самими учасниками [7, с. 82].

Пропорційність у співвідношенні прав акціонерів не може бути однаковою для поділу і перетворення з однієї сторони, і злиття та приєднання – з іншої. Річ у тому, що у злитті та приєднанні можуть брати участь акціонерні товариства з різними розмірами статутного капіталу, та різною кількістю акціонерів. Окрім того, акціонерне товариство може брати участь у злитті та приєднанні лише з іншими акціонерними товариствами (ч. 1. ст. 83 та 84 Закону України «Про акціонерні товариства»). Чинним вітчизняним законодавством передбачено здійснення лише однорідного злиття або злиття простого типу [8, с. 69]. Такий вид злиття (приєднання) щодо акціонерних товариств забезпечує можливість збереження пропорційності у здійсненні права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій.

Залежно від об'єкта співвідношення в акціонерному товаристві можливе встановлення двох видів пропорційності здійснення прав акціонерів:

- 1) пропорційність у співвідношенні **кількості акцій;**
- 2) пропорційність у співвідношенні **вартості акцій.**

У разі розміщення акцій товариства- правонаступника, яке утворено внаслідок поділу і перетворення, встановлюється пропорційність у співвідношенні кількості акцій, що належали акціонерам товариств, які припинилися. Тому положення ч. 4 ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства» потребують уточнення, а саме: після слів «...із збереженням співвідношення» необхідно додати слова «кількості акцій».

Для злиття і приєднання пропорційність у вигляді співвідношення кількості акцій є непридатна. Якщо утворюється товариство внаслідок злиття або приєднання, пропорційність може бути встановлена у співвідношенні вартості акцій, що належали акціонерам припинених товариств. Таке співвідношення має бути проведене відповідно до ринкової вартості акцій, які конвертуються у процесі злиття, приєднання товариств. Відповідно до п. 1.1. та 3.1. Розділу II Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, процедура емісії акцій акціонерного товариства, до якого відбувається приєднання акціонерного(их) товариства(в), або яке створюється внаслідок злиття акціонерних товариств, включає у себе затвердження наглядовою радою (або загальними зборами акціонерів, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом акціонерного товариства) ринкової вартості простих акцій кожного акціонерного товариства, що бере участь у приєднанні (злитті). Затвердженню наглядовою радою (загальними зборами) акціонерних товариств, які беруть участь у злитті та приєднанні, має підлягати також ринкова вартість привілейованих акцій. Окрім того, на спільних загальних зборах акціонерних товариств має також вирішуватися питання про збільшення статутного капіталу товариства, яке утворюється внаслідок злиття або приєднання, та додаткову емісію акцій [9, с. 40].

З урахуванням наведеного статтю 83 Закону України «Про акціонерні товариства» пропонується доповнити новою частиною, четвертою, такого змісту: «Розміщення акцій товариства- правонаступника повинно здійснюватися зі збереженням співвідношення вартості акцій, що було між акціонерами у статутному капіталі акціонерних товариств, які припинилися шляхом злиття». Частини 4, 5 і 6 цієї статті вважати відповідно частинами 5, 6 і 7. Статтю 84 Закону України «Про акціонерні товариства» доповнити новою частиною четвертою у такій редакції: «Розміщення акцій товариства- правонаступника повинно здійснюватися зі збереженням співвідношення вартості акцій, що було між акціонерами у статутному капіталі кожного акціонерного товариства, які беруть

участь у приєднанні». Частини 4, 5 і 6 статті 84 вважати відповідно частинами 5, 6 і 7. Внесення таких доповнень до закону зумовлюватиме зміну положень ч. 1 ст. 22 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо встановлення винятку для визначення ринкової вартості акцій у разі злиття та приєднання товариств. Зокрема, відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 22 цього закону акціонерне товариство здійснює розміщення акцій за ціною, не нижчою від ринкової, крім випадків розміщення акцій під час злиття, приєднання. Виняток із загального правила про ринкову вартість акцій під час їх розміщення у разі злиття, приєднання треба виключити із ч. 1 ст. 22 Закону України «Про акціонерні товариства».

З аналізу змісту Розділу XVI «Виділ та припинення акціонерного товариства» Закону України «Про акціонерні товариства» та Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 09.04.2013 № 520, треба виділити такі **умови здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій у разі реорганізації товариства:**

1) задоволення вимог зовнішніх кредиторів, заявлених до кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації;

2) реалізація акціонерами кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації, права вимоги обов'язкового викупу належних їм акцій товариства;

3) анулювання акцій, які не підлягають конвертації (обміну);

4) дотримання засади пропорційності у співвідношенні здійснення прав акціонерів.

Відповідно до ч. 4 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» при конвертації акцій під час злиття, приєднання або поділу акціонерного товариства акціонери товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні або поділі, можуть також отримувати грошові виплати, що не повинні перевищувати розміру, визначеного статутом товариства. Порядок здійснення таких виплат встановлюється договором про злиття (приєднання) або планом поділу. Із цього законодавчого положення можна виділити **два способи здійснення права на конвертацію (обмін) акцій у разі злиття, приєднання або поділу акціонерних товариств:**

1) конвертація (обмін) акцій із грошовою виплатою;

2) конвертація (обмін) акцій без грошової виплати.

Додаткова грошова виплата при конвертації (обміні) акцій може виконувати функцію компенсації їх вартості для тих випадків, коли не дотримується умова пропорційності (співвідношення). Разом із тим пропорційність здійснення прав акціонерів завжди повинна бути дотримана у разі конвертації (обміну) акцій незалежно від способу реорганізації акціонерного товариства: злиття, приєднання, поділ чи перетворення. За умови збереження співвідно-

шення між акціонерами у статутному капіталі товариств, які беруть участь у реорганізації, необхідність здійснювати додаткову грошову виплату відпадає. У зв'язку із цим доцільним є виключення зі ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» частини четвертої.

Висновки

1. Під час реорганізації акціонерного товариства відбувається два види правонаступництва: загальне (універсальне), у межах якого права та обов'язки товариства, що припиняється, переходять до новоутвореного товариства, та окреме (сингулярне) правонаступництво, тобто перехід прав акціонерів товариства, яке припинило свою діяльність, до акціонерів новоутвореного товариства.

2. Акціонери товариства, яке перебуває у процесі реорганізації, мають право на конвертацію (обмін) їхніх акцій в акції (частки) тих товариств, які утворюються внаслідок злиття, приєднання, поділу чи перетворення.

3. Умовами здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій у разі реорганізації товариства є:

1) задоволення вимог зовнішніх кредиторів, заявлених до кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації;

2) реалізація акціонерами кожного акціонерного товариства, що бере участь у реорганізації, права вимоги обов'язкового викупу належних їм акцій товариства;

3) анулювання акцій, які не підлягають конвертації (обміну);

4) дотримання засади пропорційності у співвідношенні здійснення прав акціонерів.

Список використаних джерел:

1. Сицук Л. Особенности правоприменения в корпоративных отношениях при реорганизации хозяйственных обществ / Сицук Лиана // LEGEA SI VIATA. – 2014. – Februarie. – С. 145–148.

2. Сицук Л.В. Перехід корпоративних прав при реорганізації господарських товариств / Л.В. Сицук // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин (21-22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ [текст]: Всеукраїнська науково-практична конференція: Збірник наукових праць / Ред. кол.: О.Д. Крупчан, В.В. Луць, В.А. Васильєва, І.Б. Саракун. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 166 с.

3. Дорошенко Л. К вопросу о правопреемстве при ликвидации хозяйственных организаций / Лина Дорошенко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 47–51.

4. Сицук Л.В. Реалізація корпоративних прав при реорганізації акціонерних товариств / Л.В. Сицук // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції : у 2-х т. – Київ, 2013. – Том 1. – 424 с.

5. Цікало В. Види прав учасників господарських товариств / Володимир Цікало // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 1. – С. 50–54.

6. Виговський О.І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону

України «Про акціонерні товариства» / О.І. Виговський. – К.: Юстініан, 2009. – 880 с.

7. Коломієць-Людвіг Є. Правові наслідки злиття та поглинання / Євгенія Коломієць-Людвіг // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 7. – С. 81–84.

8. Коломієць-Людвіг Є. Класифікація злиття та поглинання за критеріями, що мають юридичне

значення / Євгенія Коломієць-Людвіг // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 67–70.

9. Шевченко Наталія. Роль органів господарського товариства в процесі його припинення шляхом реорганізації / Наталія Шевченко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 38–42.

Стаття посвячена умовам здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій. Акціонери реорганізуемого общества имеют право на конвертацію (обмін) их акцій в акції (доли) тех обществ, которые возникают вследствие слияния, присоединения, разделения или преобразования. Условиями осуществления этого права являются: удовлетворение требований внешних кредиторов, предъявленных каждому акционерному обществу, участвующему в реорганизации; реализация акционерами каждого акционерного общества, участвующего в реорганизации, права требования обязательного выкупа принадлежащих им акцій; аннулирование акцій, не подлежащих конвертации (обмену); сохранение принципа пропорциональности осуществления прав акціонерів.

Ключевые слова: акціонер, общество, конвертація (обмін) акцій.

The article is devoted to the conditions of exercising of shareholders right to conversion (exchange) of shares. The shareholders of the company which is in the process of restructuring are eligible for conversion (exchange) of their shares into shares (shares) of companies formed by the merger, accession, division or transformation. There are the following terms of this right: satisfaction of the demands of external creditors claimed for each company that is involved in the reorganization; implementation of the right to demand mandatory redemption of their shares by the shareholders of each company that is involved in the reorganization; annulment of the shares that are not subject of conversion (exchange); compliance with the principles of proportionality in relation with shareholder rights exercising.

Key words: shareholder, company, conversion (exchange) of shares.

